

Egy részük már a polgárosulás útjára lépett és a szerb kereskedők és iparosok száma állandóan növekszik. Gazdasági erejükkel és politikai aktivitásukkal az országgyűléstől jelentékeny engedményeket csikarnak ki: községi önkormányzatot, önálló igazságszolgáltatást, külföldi sajtótermékek behozatalát stb. 1825-ben Budapesten megalakítják a legrégebb szerb kulturintézményt, a „Maticát“, mely ma is működik Novi Sadon. A felvilágosult Dositej Obradovics megveti alapjait a szerb irodalomnak, Vuk Stefanovics Karadzics pedig a népi nyelvtan szabályait fekteti le. A szerb nemzeti öntudat kifejlődését a bécsi kormány nem akadályozza, mert a növekvő magyar nemzeti öntudat ellensúlyozására számítja az adott pillanatban felhasználni. A szerbek között akadnak ugyan politikusok, akik a bécsi kormány taktikáján átlátnak és a Bécsre való támaszkodás helyett a magyarokkal való egységes politikát és taktikát propagálják, de ezek az elemek a szerb főpapsággal szemben kisebbségben maradnak.

A Metternich-rendszer Vojvodínára is nagyon ránehezedett. A földnélküliek száma szaporodik, a szorongatott helyzetben levő itteni főurak az adók és terhek növelésével a jobbágytömegekre hárítják az ország rossz irányításából származó bajokat. A kolera-járvány, az árvíz és az 1846—7-es szükesztendők a tömegeket a legnagyobb nyomor felé taszítják és sok községben állami segéllyel kell segíteni a nyomorgók nagy számán.

Az egyre szaporodó adók, malomadó, hídpénz, monopolok, a politikai szabadságok korlátozása, a határőrtábornokok katonás diktatúrája végre is a szerb polgárságban és parasztságban is növelik az ellenállást és sokan már a forradalom gondolatát is magukévá teszik.

De az előzmények után érthető, hogy 1848-ban, az elhatározó pillanatban Vojvodinában sem voltak meg azok az előfeltételek, amelyek a társadalmi és politikai viszonyokat a nép anyagi és kulturális haladásának szolgálatába állították volna. A bécsi kormány Magyarországon a főnemesekre, Vojvodinában pedig a szerb egyházfőkre támaszkodva kivédte azt a kardcsapást, amelyet a magyar és szerb tömegek az uralkodó osztályokra nézve halálosnak szántak.

Kiss Flórián

A Honkong-Road sarkán

Irta J. G. Rügger

Az 1936-ik évben

Az arcod mindég előttem van, Csen-Lü, mindég, ha Sanghaira gondolok: fejed felemeled a sötétségből és mosolyogni próbálsz. És hirtelen felnyitod a szád, mintha kiáltani akarnál. De a szád mégis néma marad és nem egyéb, mint egy üreg, teli sárga, csorba fogakkal. És ebből az üregből kezdett a véred folyni. Végtelenül, mint egy vérfolyam! És aztán ismét leeresztetted a fejed és én csak fényes, kopasz koponyádat látom...

Hajnalban, amikor hazavetődtem, mindig veled találkoztam. Lépcsőházunk valamely piszkos üregében aludtál. A ház egy hatalmas bérkaszárnya volt és a házmester gyakran kidobott, ha nem tudtad néhány rézpénzzel megvesztegetni. De te mindég módot találtál, hogy újra belopódz. Elkeseredett harcot folytattatok. De mit is tehetél? Egy kiöregedett riksa-kuli ágyhoz már többé nem juthat. De a riksan sem alhattál, hiszen a japán vállalkozótól bérelted, napi tizenkét órára. Ezt a tizenkét órát végigrohantad, végig a lármás, örökké kegyetlen Sanghaion, hogy egy csésze olcsó nankingi rizst szerezz, vagy egy kis szójababot. A vállalat ügynökei elverték, ha csak egy perccel is később hoztad vissza a riksat. És velem is oly keveset beszélél. Sokszor megkíséréltem, hogy néhány mondatot húzzak ki belőled, de te szívesebben álmodoztál. Lehet, hogy igazad volt. Hiszem, hogy álmaid sokkal szebbek voltak, mint az életed. Sőt, ez egész biztos.

Mert, amikor álmodozásaid után érdeklődtem, azonnal beszédesebb lettél. Meséltél ifjúságodról, a te nagyon szomorú ifjúságodról. Volt annyi időtök is, hogy néha kockavetéssel szórakoztatok és Lü-Tei-Pe régi dalait énekeljétek. Az annyiszor átérzett mandulavirágok szagáról, a vérvörös azaleákról és a teabokrok fanyar illatáról és erről álmodoztál egy gazdag város egyik lépcsőházának piszkos odújában is. Csodákat álmodtál ősrégi pagodákról és a Kvan-Jin templom ezüst gongjának hangjáról — egész addig, amíg a házmester észre nem vett és lábának egyetlen rúgásával ki nem rúgott az esős utcára. Teleszívtd magad életed régmúlt emlékeivel, egy valósággal, amely többé soha vissza nem tér. Sőt bátrabb perceidben még arra az időre is gondolni mertél, amikor nevetni tudtál. De amikor tested izzadt szaga és a foghagyma illat túlerősen tört fel a ruhádból, abba hagytd álmodozásod és hangtalanul felkeltél. Némán magamra hagytd. Ugyáltszott, mintha sokezer lit akarnál megtenni szülőfaludig, hogy megkeresd ifjúságod, valahol az országút sarában. De csak a japán negyedig mentél, hogy újabb tizenkét órára kibérelj a riksat. Messzi tőled aludtak a pagodák, Kvan-Jin és a régi dalok. Békésen aludtak és elérhetetlenül. És kint Sanghai üvöltött, ordított, mint egy pokol, Sanghai, ahol a fehér és a japán ördög volt az úr. És kint végtelen tapsnak hangzott, ahogy a riksakulik talpa az aszfaltot verte. Ez volt az a világ, amely téged várt, a bomlás szaga, a vörösén fénylő forgalmi lámpák, meg a forró naptól megpuhult aszfalt fanyar illata. Ősrégi törvénye kegyetlen életednek: harc a mindennapi csésze rizsért. És ezüstös nevetése a ladynek, akit valami táncestélyre vittél. Azt hiszem megértettelek Csen-Lü, amikor azt mondtad: Az öreg ló már nem ficánkol, uram. Ilyen fáradtan és összetörten az ember már csak álmodozhat. De bizony még ez is nehezünkre esik.

Te nem sokat kértél az élettől Csen-Lü, de Sanghainak még ez is sok volt. Ebben a városban nem lehet álmodozni Csen-Lü, mert akkor felfalnak. És ezt valószínűleg te magad is tapasztaltad. Egy forró, kék juliusi napon történt. Sanghai füstölt és reme-

gett a forró nap alatt. Hideglelés rázta az embereket és leterítette őket, hogy úgy fejezzék be életüket, mint a rühes kutyák. A gazdagok a hús hegyek árnyékában kerestek menedéket, fenn a Ku-Lingen. Még egész tisztán látom, amint riskáddal élesen bekanyarodsz a Szecsuan-roadról a Hong-roadra. Szélesen, nyújtott szájjal nyelted a levegőt.

De Csen-Lü számára már nem volt több levegő Sanghaiban. Szemeid már úgy látták Honkong-roadot, mint egy halálos utat, amely egyenesen a mennyországba vezet. Még egyszer kinyitottad a szád. Görcsös-szélesen. Mintha kiáltani akarnál... de lehet, hogy elhasznált tüdőöd utolsó foszlányát akartad kiadni, Csen-Lü. De már nem birtad. Jobb térded felhúztad magasra, egészen a testedig. A riksa még teljes lendületben volt. Fellökött. Egyenesen fáradt, öreg hátadnak futott. Megbotlottál, meglökött a kocsi rúdja is és aztán arccal az éles, szürke útszélre zuhantál. Még egyszer felemelted a fejed, arcodon és szádon ömlött a vér.

Riksból kiszállt irtózatosan káromkodva egy elegáns sportruhás fehér és felemelte a kezét. Nem miattad, de az adott jelre ott termett másik öt riksa-kuli a kocsijával. A fehér felült az egyik kocsiba, idegesen megnézte az óráját és elhajtattott. Az ő számára ez az egész eset csak idővesztés volt. Sanghai utcáin naponta halnak a kulik, ki is zavartatja magát ilyen csekélység miatt. Ez az ember úgylátszóan nem is gondolt erre. Fontosabb gondjai voltak, mint egy kuli esése, ... lehet, hogy éppen a részvényei esésére gondolt és meg sem értené, ha őt ezért bárki is barbárnak vagy kegyetlennek nevezné.

De te, Csen-Lü, jobb kezed a csatornának támasztottad. Marok még görcsösen fogta a kendőt, amellyel futás közben az izzadságot törölted arcodról...

Vagy húsz ember látta, amikor elestél. Még a fejüket sem fordították feléd. Csak néhány kuli állt meg illő távolságban. Hozzád sem értek. Nem akarták, hogy bármilyen ügyük is legyen miattad. A rendőrség miatt is és mert Sanghaiban feltétlenül kell, hogy az emberek meghaljanak, hogy a többiek egy nappal tovább éljenek. Ez a keserű igazság: minél többen halnak meg, annival nagyobb lehetőségé marad a többinek. Te is tudod ezt, Csen-Lü, ismered óriási hazád kegyetlen íratlan törvényeit: millióknak kell elpusztulni, mert nincs az életre semmi lehetőségük. Óh, nem azért, mintha öregek, vagy betegek lennének. Nem. Azért Csen-Lü, mert négyszázhuszmillió néped nem tud annyi rizst találni, hogy csökkentse iszonyatos éhségét. Azért mert az elnyomatás, a kapzsiság és igazságtalanság győzedelmeskedik és ezért a kulik csak azt akarták látni, hogy valóban meghalsz-e. És hogyan csinálod az egészet.

Látni akarták, hogyan hal meg Csen-Lü.

Arcod újból megnyugodott. Nem kiabáltál, nem sírtál és egyetlen izmod sem rándult meg többé. Csak a szád nyílt ki egy kicsit. A kulik dolgokra mentek: te sem döglöttél meg másként, mint a többi.

Holttested egy kocsiba dobták, ahol már vagy féltucat más holttest is volt. A forró aszfalt felszívta a vértócsát, a nap meg beleégette. Két óra múlva a Honkong-road sarkán már csak egy sötét rozsdavörös folt maradt.

Ezen az éjszakán egy másik kuli ült a lépcsőház alatt. Egész természetesen ült ott, mintha csak halálozást várta volna, hogy hálóheled elfoglalja. Fengnek hívták.

Ismerted Csen-Lüt? — kérdeztem.

Feng igenlően bólintott és alázatosan mosolygott. Egész biztos, hogy nem ismerte. De ismerte a nagyorrú fehér ördögöket és tudta, hogy soha nem-et ne mondjon, ha kérdezik.

Adtam neki fél dollárt, hogy gyertyát vegyen. Azt akartam, hogy a templomban a te lelked üdvéért, Csen-Lü meggyujtsa, hogy szégyen agyonkínzott lelked ne éhezzen — ahogy ti mondjátok. Hiszen ki is tette volna ezt meg, ha nem én?

A következő éjszakán Feng ismét itt volt. Megkérdeztem: Csen-Lü lelkiüdvéért meghoztad-e az áldozatot?

Végtelen boldogsággal mosolygott: „Igen uram, egy gyertyát...“ Itt megállt és pipájára gyujtott. Aztán változatlan nyugalommal folytatta: „Csen-Lü, sajnos, egy csomag dohányommal adósom maradt, ezt le kellett vonnom, nehogy adóssággal kerüljön a másvilágra. És így csak egy gyertyára maradt pénz, uram.“

Alig voltam tíz percet szobámban, amikor egy kínai leány lépett be. Valószínűleg valaki iderendelte — gondoltam — és ebben a nagy házban eltévesztette az ajtót. De már az ágyam szélén ült, szomorú szemekkel bámult, mint a borjú a vágóhídon és fojtott hangon mondta: „A te barátod Csen-Lü, meghalt uram.“

Pénzt nyomtam a markába, dolgait az ágyról felszedtem és a hóna alá nyomtam. Kezemmel udvarias, de határozott mozdulatot tettem. Uram, ma még nem ettem — szólt szerényen.

Nem voltam embertelen és éhes is voltam. Így történt aztán, hogy éjjel kettőkor a szobámban rizst ettünk és valami zsíros tésztát. „Ugy fáj, hogy az ember még ennyi szomorúság dacára is dalolni kénytelen“, csicseregte a kicsi, amikor már jólakott. Amíg szűk ruháját igazgatta, gyengéden kitoltam a szobámból. Egyszerre szívesen távozott.

Csak tíz perccel később vettem észre, hogy az órám is szívesen távozott. Ezért volt hát egyszerre olyan sürgős a kisasszonynak — gondoltam — és utána eredtem. Néhány utcát megkerültem, de a kicsi már eltűnt. Minden üres volt, csak néhány riksa állt ott és a házak sarkában aludtak a kulik. A kicsi már régen eltűnt a komor város ezer sötét utcája valamelyikén. Miért is rohantam utána? Valóban reméltem, hogy megtalálom? Dühös voltam-e? Lehet, hogy a kicsi most nagyon boldog. Lehet, hogy egy életen át ilyen óráról álmodott, mint ahogy te is álmodoztál, Csen-Lü. És oly csábítóan fénylett ez az óra az asztalon... Már meg is bocsájtottam a kislánynak, csak még Fengnek nem tudtam.

Zsebre raktam kezeim és lassú léptekkel mentem hazafelé. Helyenként lámpák fénye világított. Macskák futottak át az utcán. Kővér patkányok szaladgáltak a csatornák mellett. Egy helyen öt volt egymás mellett félkörben. Egy fekete patkánytömeg. Az orrukat felemelték, aztán újból a földet szagolgatták. Valamit kerestek. És a lámpa sárgás fényénél megláttam mit keresnek: egy vérfoltot, amely szétfolyt és beleégett az út kővébe. Mint egy fekete-vörös virág...

Fejem fel sem emeltem, tudtam hol vagyok: a Honkong-road sarkán.

És mert újból láttam az arcod, Csen-Lü, nem tudtam Fengnek szólani, amikor újból találkoztunk. Csak nézni tudtam. Ott ült, mint rendesen a lépcsőházban, pipált és fejét magasra emelve rámmosolygott: „Akarsz egy dollárt adni uram? Kibérelném Csen-Lü riksáját, ha adsz egy dollárt...”

Mit is mondhattam. Oly közel éreztem szívemhez még ezt a kocsit is. Zsebembe nyultam.

Feng sóváran vette el az ezüstpénzt, felkelt és hangtalanul elvándorlott anélkül, hogy rámnézett volna. Csak az utca másik oldalán állt meg határozatlanul, aztán egy alig észrevehető, de határozott mozdulattal egy pincébe ment. Tudtam jól, hogy ez mit jelent. Ismertem ezeket a pincéket. Egy egész dollár: ezért már szépet lehet álmodni. Az ópium leküzdhetetlen hatalom... Mást nem is várhattam.

Hogyan is lehetne — mondanád te — az életet kibírni, amikor kegyetlen biztonsággal tudjuk, hogy rövidesen valamely útszélen fekete-vörös virágban fejeződik majd be...?

Valahányszor arcod megjelenik előttem Csen-Lü, Sanghaira gondolok. Ez a város soha sem tudott az igazságról és az emberi méltóságról — csak a végtelen vérfolyamról.

Fordította: Vas Béla.

JOG ÉS ERŐSZAK

A jog és erőszak manapság ellentétes fogalmakat jelentenek. Pedig ha közelebről szemügyre vesszük őket, hamarosan kiderül, hogy az első a másodiknak egyenes leszármazottja.

Az állatvilágban előforduló konfliktusoknak — mondhatjuk — egyedüli elintézési módszere az erőszak. Az erősebb állat elmarja, megöli, megeszi a gyengébbet; egészen egyszerű példákkal bebizonyítható tény ez. Természetesnek fogjuk találni, hogy az ősember is erőszak alkalmazásával intézte el érdekkonfliktusait. Azokban a kisebb őshordákban, amelyekben az emberek — az illetékes tudósok kutatásai szerint — kezdetben éltek, bizonyára a nagyobb izomerő döntötte el, hogy kinek az akarata érvényesüljön. Egy későbbi fejlődési fokon az izomerőhöz bizonyos eszközöknek a használata is csatlakozik, sőt nagyrészt teljesen helyettesíti s ekkor az győz, akinek jobbak a fegyverei, vagy ügyesebben alkalmazza őket. A fegyverek feltűnésével a szellemi fölény is mind-